

KAJÁRI ÉS KISPÉCI HÁZTARTÁSOK ESZKÖZKÉSZLETE A 19. SZÁZADI HAGYATÉKI LETÁRAK TÜKRÉBEN

THE TOOLKITS OF HOUSEHOLDS IN KAJÁR AND KISPÉC IN THE LIGHT OF 19TH-CENTURY INHERITANCE INVENTORIES •

PERGER Gyula

Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, Kincstár, Könyvtár

H-9021 Győr, Káptalandomb 26.

E-mail: pergergyula61@gmail.com

Abstract

A large number of inventories were made and preserved in Kajár and Kispéc from the beginning of the 19th century. Their exploration began in parallel with the ethnographic fieldwork carried out between 1986 and 1990 in the Pannonhalma Archabbey and the Győr Archives of Győr-Moson-Sopron County. In addition, inventories were also collected from local family archives.

Based on the inheritance inventories of Kajár and Kispéc, compiled in the first half of the 19th century and presented in this article, the development of the ownership relations between individual owners (and their heirs), and often the order of inheritance, can be clearly outlined. The estimated value of real estate and objects can be analyzed as a measure of the value system and its changes within the local economy. The identification and localization of the estates mentioned also provides insight into the formation and history of numerous toponyms (plot, hills etc.). At the same time, data in these inventories can be profitably analyzed by experts in folk architecture and land use, since the majority of residential properties and economic buildings remained unchanged until the mid-20th century. The same holds true to the way the rooms were furnished. Meanwhile, based on the types of furniture listed, one can also witness changes in style during the studied half century. Such trends have not been studied previously and were thus less known. The “black painted” furniture recedes into the background and then disappears, giving way to the “yellow” pieces, showing the grained patterns of wood, whose popularity trickled down to rural households from bourgeois tastes.

KEYWORDS: ESTATE, HOUSE, HOUSEHOLD, FARMING, VITICULTURE

KULCSSZAVAK: BIRTOK, HÁZ, HÁZTARTÁS, GAZDÁLKODÁS, SZŐLŐMŰVELÉS

Bevezetés

A hagyatéki leltárak, inventáriumok olyan részletes jegyzékek, amelyek egy-egy személy, háztartás ingóságait és ingatlanait, pénzügyi aktíváit és passzíváit tételesen számba veszik. A nagy tömegű forráscsoport adottságai miatt előtérbe kerültek azok a vizsgálatok, amelyek egyes uradalmi központok, illetve mezővárosi irategyüttesek elemzését tették lehetővé (Bencsik 1993; Benda 1984, 1988, 1995; Kocsis 1988, 1993, 1997; Rácz 1989; Juhász 1985, 1989; Körösi 1984; Tóth 1989; Zólyomi 1974, 1996; Szent 1989).

A lokális monografikus feldolgozásokon kívül egy-egy társadalmi réteg tárgyi ellátottságát elemző munkák is napvilágot láttak. A hagyatéki leltárak ugyanakkor ígéretes lehetőséget kínálnak a paraszti gazdaság és háztartás elemzésére is; igaz, a parasztságra vonatkozó hagyatéki leltárak tömeges megjelenése – a városiakokkal ellentétben – csak az 1850-es évek második felétől mutatható ki, mivel csak az osztrák polgári törvények magyarországi bevezetése után (1852) vált kötelezővé ilyen leltárak készítése. Számuk növekedésével fordítottan arányos azonban a bennük található információk mennyisége.

• PERGER Gyula (2026): Kajári és kispéci háztartások eszközkészlete a 19. századi hagyatéki leltárak tükrében / The toolkits of households in Kajár and Kispéc in the light of 19th-century inheritance inventories. In: ILON, G. (szerk./ed.), „Elég volt a fecsegésből!” In memoriam Figler András (1956–2010). Savaria University Press, Szombathely, 229–240.

A tömeges készítés hatására a leltárak idővel homogenizálódtak ugyan (Benda 1989, 241, 248-249; Benda 1992, 384), ennek ellenére a mindennapi élet adatainak kutatásához a hagyatéki leltárak őrizték meg a legpontosabb feljegyzéseket számunkra. Bár az eddigi tematikus elemzések elsősorban a lakáskultúra területére vonatkozó kutatásokat tartalmazzák (Benda 1989; Szilágyi 1987; Askercz 1976), de egyes társadalmi csoportokhoz köthető lakásberendezés-típusok vizsgálata is kutatható e leltárak segítségével (Kemecsi 2001). A háztartási- és munkaeszközöknek az egyes hagyatéki leltárakban felvett sorozata ugyanakkor a gazdálkodás vizsgálatára, elemzésére is lehetőséget ad.

Kajári és kispéci inventáriumok

Kajár és Kispéc esetében, a birtokviszonyoknak köszönhetően a 19. század elejétől nagy számban készültek és maradtak fenn inventáriumok. Ezek feltárása a Kajárpécen 1986 és 1990 között végzett néprajzi terepmunkával párhuzamosan kezdődött meg a Pannonhalmi Főapátság, illetve Győr-Sopron megye Győri Levéltárában¹, de helyben, családi irattárakból is gyűjtöttünk leltárakat (**1. kép**).

„Kajár. Magyar falu Győr Várm[egyében]. földes Ura a' Religyiói Kintstár, az előtt a' Bakonybéli Benedictinus Atyáknak birtokok vala, lakosai katolikusok, és evangélikusok, fekszik a' Sokoróallyai járásban, Kis Pécsnek szomszédságában, Győrhez és Pápához 1 mértföldnyire, hegyes, és dombos határja 2 nyomásbéli, rozstot inkább, búzát közepszerűen terem, erdeje szép, szőleje is van.” „Kispecz. Magyar falu Győr Várm[egyében]. földes Urai több Urak, lakosai katolikusok, fekszik Győrhez 3 mértföldnyire, határjának földgye igen homokos, réttyei sem igen vannak, valamint hogy legelője is kevés van.” – jegyezte fel Vályi András a településekről 1799-ben kiadott munkájában. (Vályi 1799) Fél évszázaddal később Fényes Elek azt rögzítette, hogy Kajár „szép dombos vidéken”, „kellemes tájékon” fekszik. „700 kath[olikus], 658 evang[élikus], 50 ref[ormátus], 12 zsidó lak[ja]. Bora sok; erdeje van. Birja a szentmártoni főapát.” Kispécen 60 katolikus, 760 evangélikus és 65 izraelita élt. „Evangélikus anyagyülekezete egyesítve van a kajárral. Szőlőhegye, homokos határa van” (Fényes 1851, II. 163; III. 214).

A 20. század elején azt írták Kajárról, hogy „a sokoróallyai völgyben fekvő magyar nagyközség, 313 házzal és 1632, nagyjából római

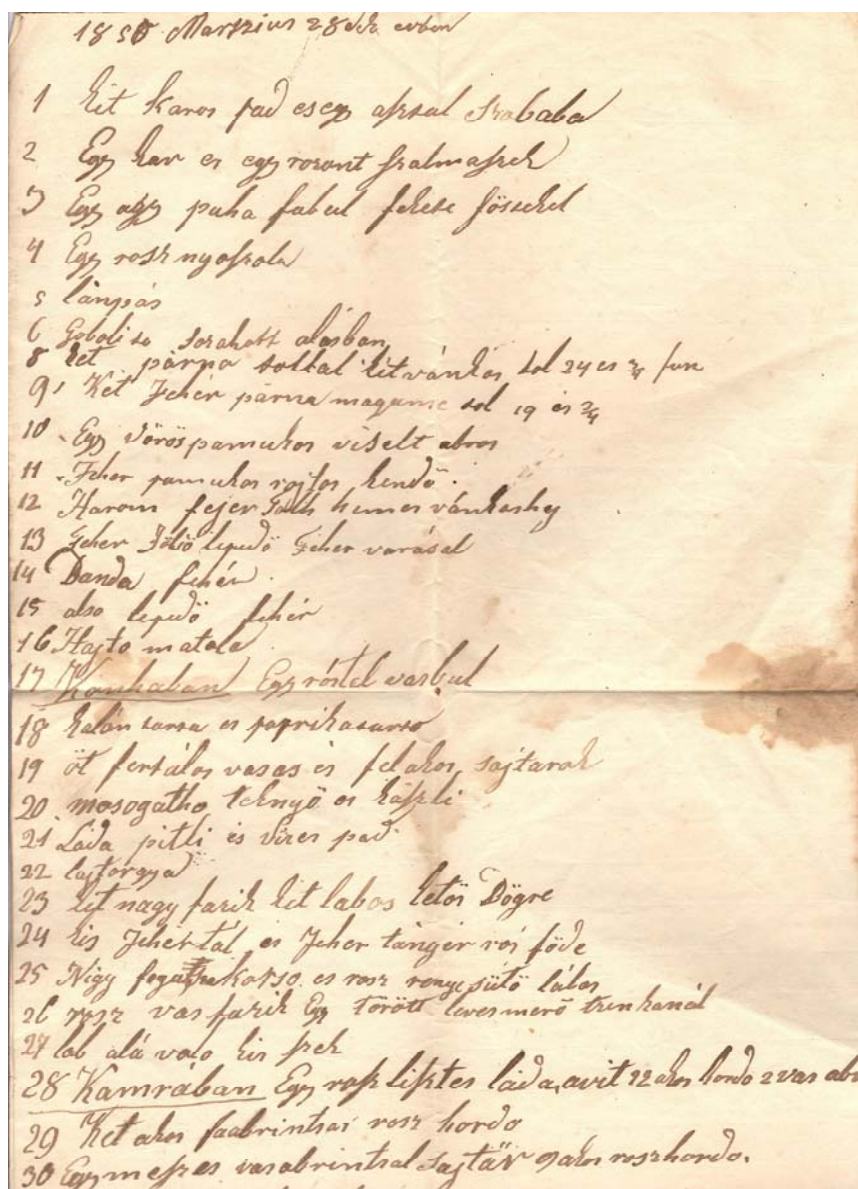
kath[olikus] vallású lakossal.” A falunak „mindvégig a bakonybéli apátság volt az ura és most is ennek van itt nagyobb birtoka. A múlt század 70-es éveiben három ízben, a 90-es években pedig egy ízben nagy részét tűzvész hamvasztotta el. Az Isteni Megváltóról nevezett nővéreknek itt rendházuk van, melyben kisdédóvót és leányiskolát tartanak fenn. A rendházat és az iskolát 1896-ban Sárkány Miklós apát alapította. A faluban fennálló róm. kath[olikus] templomot 1798-ban emelték. Ide tartoznak Apát, Miklós és Sárkány majorok, Bedőtag, Kiskajár tanya és Sajnovicz-malom.” Kispéc ugyanakkor „1667-ben lakosaitól elhagyott pusztá faluként van említve, mely azonban csakhamar újra települt és 1729-ben már népes hely volt. A múlt század közepe táján a Matkovich család volt a legnagyobb birtokosa és most is Matkovich János örököseinek és Kovács Józsefnek van itt nagyobb birtokuk. E magyar község házáinak száma 150, túlnyomó számban ág[ostai] h[itvallású] evangélikus, lakosai pedig 764. [...] Ide tartoznak Matkovich pusztá és Kovács-tag. A faluban az evangélikusoknak templomuk van, melynek építési ideje ismeretlen. Dülönevei közül a Sárkányhegy, Szücsörház, és Vigyori érdemelnek figyelmet.” (Vende 1910)

A szőlőművelés alapvető foglalkozás volt Kajár és Kispéc lakói számára. Az 1655-ből való kispéci és a 18. századi kajári pecsétlenyomatokon is központi helyet kapott a szőlőfűrt. A 18. században Kispécen 278 kapásnyi, Kajáron 210 kapásnyi szőlőterület volt. A szőlőbirtok jelképezte a falu közösségéhez való tartozást: az számított tősgyökeres helyi lakosnak, akinek Kajáron vagy Kispécen volt szőlője. Az 1750-es évekre kialakult a kajári és kispéci hegyközség, ami a birtokosok és a bérlok hatósági jogkör nélküli önkormányzati szerve volt (Dominikovits – Perger 2009).

Az 1874-ben megjelent vármegye monográfia szerint: „A fővonal nyugoti oldalán s vele egyenközüleg fekszenek a tényői parragok, tényői hegy és Pátka. Ezekkel ismét egyenközüleg terülnék el nyugot felől a szemerei hegyek, Felpéc, Kispéc és kajári szőlősök. Győrmegye kitünőbb borait a jelzett három hegyláncolatban szűrjük. Az elsőségen a nagybaráti és tényői vetélkednek. A csanaki, kisbaráti, nyuli és écsi, ugy főpéci, kispéci és a sági hegyekben sem hiányoznak azonban zamatos borok. A hol t. i. részint a fekvés kedvezőbb, részint az okszerű szőlőművelés szabályaihoz alkalmazkodnak egyes szenvedélyesebb szőlőtermelők.” (Simon 1874, 283)

A helyi gazdálkodásra utaló adatok szerepelnek – az immár a bakonybéli uradalomhoz tartozó – Kajár 1806. március 28-án és 29-én felvett „községi” leltárában.

¹ A bőséges forrásanyag miatt jelen írásban eltekin-tünk a 19. század utolsó harmadában keletkezett – főként árvaszéki iratok között található – leegyszerűsített, sokszor csupán pénzügyi adatokat tartalmazó inventáriumok közlésétől, elemzésétől.

1. kép:
Ismeretlen személy
1850. március 28-án
felvett inventáriuma
Kispécről.

Figure 1:
Inheritance inventory of
an unknown person from
Kispéc taken on March
28, 1850.

Az összeírt terményeket, szerszámokat és tárolóedényeket a „Gránáriumban és annak alsó részében”, a „Birkás háznál”, a „Vendégfogadó Padlásán”, a „Szűrős Kertben”, a „Pintzéban” és a „Szőlő Pintzéban”, míg az összesen 1982 forint 56 krajcár „Pénzt” az özvegy Ispánné által őrzött „Cassa Ládában” és a „Fiscalis Úr Levelében” találták.

A gránáriumban (magtárban) 754 mérő rozst, 534.5 mérő zabot, 193 mérő tiszta búzát, 14.56 mérő kukoricát és 1,5–1,5 mérő bükköny, illetve kendermagot írtak össze. A Birkás háznál 14 mérő „régizsikes” kukorica, 12 mérő „harmadévi” árpa és 268 mérő „régizab” volt, míg a vendégfogadó padlásán 268

mérő – és elvetésre váró 122 mérőnyi – árpát és ugyancsak vetésre váró 156 mérő zabot találtak.

A 8 mérőnyi „kukoritza, roz, árpa és búza öszve kevert malomvám Mórithidárul”, illetve a 3 mérő „jó Búza rosta alla” a helyben használt kenyérgabonákra utal, míg a többi gabonaféle a gazdasághoz tartozóként összeírt négy igás ökör ellátására szolgálhatott. Az inventáriumból kitűnik az is, hogy az ökröket járomba fogták, s hol igavonóként („1 darab Ökör szekér minden készüllettel”), hol a szántásnál, boronálásnál („1 Eke minden készüllettel, a másik Eke egészen nem kész”, „14 darab Tüske Barona”) alkalmazták őket.

2. kép:
Zsupptetős pince a
kajárpéci szőlőhe-
gyen. Filep Antal
felvétele, 1974.

Figure 2:
Wine cellar with
thatched roof on the
Kajárpéc vineyard
hill. Photographed
by Antal Filep, 1974.

A szérűskertben összeírt „tíz kupatzban” összegyűjtött 3000 „tavali” és a 6 kupacban lévő 1800 kéve „ideji” nád mellett összesen 30 ölnyi rozs-, búza- és árpaszalmát is felhalmoztak. Itt tárolták a szénát is nagy mennyiségben: „Meg Kezdet Széna 4 öll hosszú, négy öll széles; Egy kazal két esztendő széna 8 2/4 öll hosszú. széle pedig 3 öll; Utolsó termés széna 11 öll hosszú, 3 öll széles.” A nádaláshoz tartozó „4 darab Nád toló Kasza”-t, illetve a szénagazdálkodáshoz a különböző „vellákat”, lapátokat, gereblyéket a grenárium alsó részében tárolták.

A „Szöllő Pintzében” csak egy „egész új Prés” és egy eladandó „fél prés” mellett öt darab faabroncsos hordót írtak össze. A bort a gazdaság pincéjében tárolták. „Szin Bor találtatott, a mint NB zárt Inventarium mutattya 187 3/4 akó; Szal Bor 4 akó; Söprű 18 akó; egy fertályos hordóban circiter 6 itze. Ezen bor pedig vagyon a Söprűvel együtt 26 Hordóban, hanem sub Positione Inventarii 22 Hordó Sz[ent] Mártonyi Fiscális Uré. Két akós hordó, mellyben 3/4 akó töltelik bor vagyon.” Ebben a pincében tárolták az egy akós vasabroncsos „Csöbör”-t, a 8 öles eresztő kötelet, a vas- és faabroncsos „bor tőtké”-ket és az akoló fát is.

A Fehér János plébános – 1796-tól szolgált Kajáron – halála után 1823. január 18-án felvett részletes leltárból nemcsak a plébánialak beosztása, hanem egy – a közviszonyokhoz képest különleges – háztartás is rekonstruálható. Elsőként a hálószoba és a konyha berendezési tárgyait vette számba az össze-

író. Ezt követték a „plébániai leltár nyilvántartásban” szereplő tárgyak: a kávéfőzés és kávézás eszközei, a metszett üvegpoharak és butélikák.

A második (ebédlő) szobában, illetve a konyhában és a cselédszobában talált tárgyak közül kiemelhető a 12 személyes ebédlőasztal és az önedények sora, illetve a plébános (vagy a plébánia) félszáz daraból álló latin- és magyar nyelvű könyvtára.

A pincében és a parochia szőlőjében nemcsak a szőlőművelés és borkészítés eszközeit írták össze, találtak ott nyolc icce törkölypálínkát is.

A 19. század első negyedének birtok- és lakásviszonyai, az egyes helyiségek, illetve azok berendezése jól rekonstruálható Rátz Mihály 1803-ban, a Tóth testvérek, Pál, János és Mihály 1811-ben, Tüskés István 1812-ben, Rang József 1824-ben, illetve Tóth Ferenc 1825-ben felvett hagyatéki leltárai alapján.

A „Kajáron meg halálozott Rátz Mihály meg maradt ingó, ’s ingatlan javainak” 1803. október 4-én felvett inventáriumát „mind hogy Eözvegye nagy Bitanglást tett [az] Uráról reá maradt Jóságokban”, – két, árván maradt fia érdekében – 1809-ben felülvizsgálták. Rátz Mihály halálakor egy 200 forintra becsült lakóházat birtokolt „minden épülettel”.

A becsült érték alapján alkalmasint fél telken gazdálkodhatott. A háromszatú ház szobájában egy asztal, két asztal melléki pad, egy „Fekete tornyos ágy”, egy fekete láda, egy „Fekete karos pad” és

egy bölcso kapott helyet. A különféle tároló edények („rosz gabona tartó hordó, fél akós ecetes hordó, itató sajtár”) és szerszámok („öreg fejsze, hókkon, fűrész, fűrő, vonyogó, [kasza]üllő és kalapács, vonyogó, három kapa”) – bár ezt külön nem jelezte az összeíró – nyilván a kamrában voltak. A konyhához tartozó szegényes tárgykészlet egy sütőteknőből, egy vassfazékból és két „teknő”-ből állt.

A telken egy istálló, illetve egy három forint becsértékű „hidas” is állt.

A két ökröt, az ökor szekeret „minden hozzávalóval”, az ekét a taligával és egy borjas tehenet – amelyeknek összértéke meghaladta a lakóház és a telek értékét – az özvegy az „ura halála után elbitangolta” csakúgy, mint a 130 forintra becsült fél tábla szőlőt az Újhegyen.

Megmaradt ugyanakkor negyvenöt forint értékben „1 Darab Szőlő a’ Katyorba”, és a 200 forintra becsült „1 Tábla Szőlő épülettel”. Ez utóbbiban egy prés, egy kád, egy nyomókád és hat különböző méretű hordó volt **(2. kép)**.

A „Kajári Tóth Pál, János és Mihály Testvérek” 1811. július 7-én összeírt „ingó, ’s ingatlan javai” szerint a fiúk egy 700 forint értékű „Egész Sessióhoz tartozandó épület”-et bírtak. A háromosztatú ház mellett a telken „Hidas”, istálló és – egy akkora „elromlott” – pajta és feltehetően egy szín is állt.

A lakóház szobájában a diófa asztal mellett két asztalmelléki pad, egy rossz fekete láda, egy szekrény, egy karospad, egy deszkapad, két „falra való fogas”, és három „Fekete Tornyas Ágy” volt, míg a (lakó?) kamrába került egy fenyőfa asztal, egy ágy, egy láda és néhány tároló edény, a „Kis öreg fejsze”, valamint „1 rosz Hókkony”.

A konyhában a tizenegy iccés mellett 2 pintes és 3 meszelyes korsót is számba vettek. A vizes padon állt a vizes sajtár. A 6 fatányér mellett 2 „fehér” tányért, 10 tálat, 4 fazekat, 3 lábost, 3 szitát és a kenyérsütés eszközeit vette számba az összeíró.

Az istállóban „2 hámos ló, 1 csikó, 2 Első Ökör, 2 hátulsó Ökör, 1 Borjas Tehén, 1 Három Esztendő Tinó, 1 Negyedfü Üsző” is elfért. A jószágok értékét 1815 forintra becsülték.

A színben az alapvető mezőgazdasági eszközök mellett egy kocsi, egy „Ökör Szekér” és az ezekhez tartozó láncok, jármok, tézslák, valamint 2 szánkó is helyet kapott.

A testvérek az „Ujj Hegyen” egy 800 forintra becsült szőlőtáblát bírtak, amelyen pince is állt. A pincében hét különböző méretű hordó mellett egy kisebb és nagyobb kád, egy bor vályú, egy kis putony, egy „Mettző kés” és „1 Présnek fele” került összeírásra.

Az 1812-ben három árvát maga után hagyó fél session gazdálkodó Tüskés István két lóval és két ökörral gazdálkodott, de volt egy „hízaló sertése” is. 300 forint értékű házának szobájában a tölgy asztal és az „asztal melléki padok” mellett két „Fekete festékes tornyos ágy” és egy „Tóth ágy” is volt.

Hagyatékának fontos eleme, hogy részletesen szerepelnek benne a használati textíliák, ágyneműk: egy-egy „Tóth hímes”-, illetve „Varrott hímes vánkös”, „Vörös pamukos-Dunyha, Párna és Párnahaj”, négy „Vörös pamukos tollas vánkös” és egy „Tóth hímes felső Lapedő”.

Az „Istenben boldogult Rang József” megmaradott ingó és ingatlan Javainak” Kajáron 1824. március 20-án felvett inventáriumába – a három árván maradt gyermek miatt – az özvegy hozománya mellett az „együtt való szerzeményeket” is felvették.

Rang – az özvegy hozományából származó – 318 forint értékű lakóházban élt, amely „minden hozzá tartozó épülettel és kúttal” is el volt látva. A telken egy, a „Kováts Mesterséghez tartozó minden szerzőszámmal” felszerelt kovácsműhely is állt. A téhen mellett a közös szerzeményként felvett „Hidas” tanúsága szerint sertést is tartottak.

A kovácsmester szobájának leírása azt mutatja, hogy ebben az időszakban megkezdődött a bútortartat váltása. Itt már a „Kék festékű fenyő Ágy mellett „sárga festékű fenyőfa asztal” a hozzá való padokkal, „sárga festésű kar székes lágy fábul”, „sárga festékű falra való fogas” és „kisebb nagyobb képek” is szerepelnek.

Az özvegy hozományaként birtokoltak „1 Darab Szőlő[t] a’ Kapusi düllőben épülettel”, fél tábla szőlőt az „Új Hegyen”, amelyen épület is állt, valamint egy tábla szőlőt „az úgy nevezett Katyorba”. Közös szerzeményként tüntettek fel a leltárban egy fél tábla szőlőt „épület nélkül az Új Hegyen”.

1825. március 26-án vették fel a „Kispetzen meg halálozott Tóth Ferentznek a’ Kajári hegyen megmaradott, Szöllejének, ’s egyéb pintzebeli eszközeinek” leltárát. Mivel az inventárium nagyon jól érzékelteti a hegybéli szőlőgazdálkodás eszközkészletét, azt teljes egészében közöljük. **(1. táblázat)**

1846-ban két – az elhunytak árváinak javát szolgáló – hagyatéki leltárat is felvettek Kispécen. Mivel a hagyatkozók szoros rokoni viszonyban álltak egymással, így az inventáriumok jó rálátást nyújtanak egy nagyobb családi (rokon) gazdaságra is.

1846. május 8-án vették fel „A Kis-Péczi hegyben lakott Néhai Paszkontza János hűtvesétől, Néhai Ns. Bóka Erzséttől származott Árváit illető javaknak összeírása”-t. A „Néhai Paszkontza Pál maradékát illető” javakat ingóságokra és ingatlanokra elkülönítve írták össze, meghatározva azok becsárát. **(2. táblázat)**

1. táblázat: Tóth Ferenc szőlőhegyi pincéjének leltára, 1825. március 26.

Table 1: Inventory of the vineyard cellar of Ferenc Tóth, 26 March 1825.

Fo-lyó	Da-rab	Neme a' Javak-nak	Bötsültetett		Jegyzés	Fo-lyó	Da-rab	Neme a' Javak-nak	Bötsültetett		Jegyzés
szám			f	x		szám			f	x	
1		Fél tábla Szőlő a Teleki dűlőben rajta levő épülettel, és 11 Ketske-láb Karóval	300	-	Szerze-mény	29	1	7 akós fa abrantsos kád	3	-	
2	1	Fenyő fa hombár, melynek felébe 6 m[érőre] való rozs és felébe pedig 5 m[érőre] való árpa vagyon	25		Szerze-mény	30	6	háj	1	30	
3	4	Zsákba 6 [mérő] rozs	7	30		31	-	Fél tábla Szőlő rajta lévő épülettel, és 12 Ketske lábbal s hordóval	340	-	Ősrül maradt
4	4	Zsákba 6 [mérő] árpa	7	30		32	1	Egész Prés	20		Ősrül maradt
5	2	Zsákba 2 2/4 [mérő] Bükkön mag	7	-		33	1	Egy akós fa abrantsos hordó	-	30	
6	1	Zsákba 1 1/4 [mérő] Kúkoritza	2	-		34	1	3 akós fa abrantsos hordó	1	30	
7	6	Üres zsákok	2	-		35	1	Kortsolya	-	45	
8	1	Ponyva	2	-		36	1	Kis irtó kapa	-	10	
9	1	Zsákba 1 1/4 [mérő] otsú	-	30		37	1	Bor Vállú	-	6	
10	1	Nyomó Zsákba 1 1/4 [mérő] Kender mag	3	-		38	1	Kis Lajtorja	-	12	
11	1	Vasas Fél Mérő	2	-		39	2	Gereble	-	15	
12	1	Fél fenekű fa abrantsos 1 akós hordó	-	30		40	1	Fél akós fa abrantsos hordó	-	30	
13	1	5 akós fél fenekű fa abrantsos hordó	2	30		41	1	Öveg bot szívó	-	15	
14	1	Ásó-	-	30		42	1	Akoló fa	-	6	
15	1	Szál fenyő deszka	-	30		43	1	3 akós fenyő hordó	1	-	
16	1	fél fenekű 6 akós fa abrantsos hordó	3	-		44	1	Püttony	1	-	
17	2	Zsompör	-	6		45	1	Kis Sajtár	-	12	
18	4	Rosta	4	-		46	1	Bor Vállú	-	30	
19	1	Tíz akós fa abrantsos Kád 2 m[érő] rozs lisztel	7	-		47	-	Harmad fél mérő bab a Padlásan	3	30	
20	1	Nyoltz akós roz kád fa abrantsra	2	-		48	1	hosszú Vella	-	15	
21	1	Törek rosta	-	30		49	1	Gyűjtő Velle	-	7	
22	2	Gyűjtő vella	-	15							
23	1	Négy akós fa abrantsos fél fenekű hordó 3 m[érő] borsóval	7	-		50	2	Törek Gerábla	-	30	
24	1	4 akós fa abrantsos fél fenekű hordó 2 2/4 m[érő] babbal	5	-		51	1	Mosó Szék forma, fiókra	-	30	
25	1	7 akós fa abrantsos fél fenekű fenyő hordó 5 m[érő] zabbal	6	-		52	-	Egész Tábla Szőlő az új hegyen épülettel	400	-	Ősrül maradt
26	1	5 akós fél fenekű fa abrantsos hordó	2	30		53	1	Prés	10	-	Szerze-mény
27	1	7 akós fél fenekű fa abrantsos hordó 5 m[érő] búzával	10	-		54	1	3 és fél akós Nyomó-kád	1	-	
28	1	7 akós fél fenekű fa abrantsos üres hordó	3	-		55	-	fél tábla Szőlő az Új hegyen épület nélkül	200	-	

2. táblázat: Paszkontza Pál ingó és ingatlan javai a Kis-Pécsi hegyen, 1846. május 8.

Table 2: Mobile and immobile properties of Pál Paszkontza at Kis-Pécz, 8 May 1846.

Ingóságok	betsű ára		Ingóságok	betsű ára	
	vf	vk		vf	vk
1. egy rosz asztal	-	45	39. egy csép	-	10
2. egy ágy	1	-	40. egy rosz sarló, kalapáts fogó, köszörű kő	-	10
3. fenyő-pad	-	15	41. egy tsepű	-	2
4. egy hátos	-	25	42. egy rosz tarisznya kötéllel	-	3
5. egy lésza	-	10	43. egy kis darab lántz	-	6
6. egy falon lévő tükör	-	6	44. egy vas forgó kötéllel	-	2
7. egy kis vas matska	-	10	45. egy szatskó babbal együtt	-	18
8. egy hókon	-	12	46. egy rosz láda	-	6
9. egy gombolító kecskével együtt	-	6	47. egér fogó és egy kis deszka csizmaszár	-	2
10. a' szobában egy szál fa rúd	-	2	48. feresztőteknő	-	30
11. bőcső	-	15	49. egy lapát	-	3
12. avit viselt roszvas fazék	1	30	50. egy rosz ásó	-	3
13. 3 darab kis üvegek	-	8	51. három korsó	-	6
14. egy vas abrincsos veder	-	18	52. egy jó kapa	-	30
15. egy mozyár	-	9	53. egy rozszant hidas	2	30
16. egy rosz gyertya tartó és egy rosz mécs	-	3	54. egy kis sajtár	-	2
17. dörgölő lapitzka sodró fa	-	2	55. Kendervágó és több aprólék fa	-	3
18. egy olló	-	2	56. egy határ trágy	-	30
19. egy avit rosz szapulló sajtár	-	15	57. egy fél prés	5	-
20. négy roszforma fazokak	-	4	58. egy kád	3	-
21. három tál és két tányér	-	18	59. tarisznya hébérrel	-	3
22. egy kis hitvány szűrő szita	-	1	60. egy akolópáltza	-	1
23. torma reszelő	-	3	61. metző kés kalapács	-	10
24. egy rosz mosó szék	-	3	62. kasza	-	6
25. fűtő vas vella	-	3	63. gereble	-	3
26. egy gyalog szék	-	2	64. bor vállú	-	6
27. két vas nyelű kés	-	6	65. két akós hordó	1	30
28. sütő teknyő	1	30	66. egy akós hordó	1	-
29. egy kis vas abroncsos hordó	-	30	67. három ágú vas vella	-	3
30. köpű	-	6	68. félakós hordó	-	30
31. egy ritka szita	-	10	69. ganajhányóvella	-	1
32. sűrű szita	-	8	70. irtó kapa	-	6
33. rosta	-	10	71. szűrő kosár	-	3
34. tizenkét zsombor	-	12	72. szárvágó kapa töcsérrel	-	3
35. egy avit fél mérő	-	10	73. egy öt akós hordó Ns. Tóth Mihálynál van	2	-
36. rokka törzsökkel 3 rokka kótzal	-	16	74. egy üveg pohár	-	1
37. 7 darab tejes fazokak	-	7	75. egy öt akós hordó Paszkontza Mihálynál van	2	-
38. egy ajtóra való pléh	-	7			

3. kép:
Egy 18. században épült
bejárati boltozatos szőlő-
hegyi pince Kajáron.

Figure 3:
An 18th-century wine
cellar with vaulted en-
trance on the vineyard
hill of Kajár.

Az ingatlan javak felsorolása élén egy háromszáz váltóforintra becsült „négy derékből álló épület a’ végében szántó földel” szerepel. Ezt követik „A’ Rátki düllőben fellül Pintér Mihály, alul Németh János szőlők szomszédságaikban pintze szőlővel 100 v[áltó]f[orint], Kopaszi düllőben: egy tábla szőlő; fellül Fodor János alul ifjabb Paszkontza Mihály szőlők szomszédságaikban 30, – illetve – Az öreg Szőlőkben egy darab szőlő melly árverés útján már ez előtt Paszkontza Mihálynak mint többet ígérőnek által adatott”, 101 váltóforint becsértéken **(3. kép)**.

1846. októberében már a „Kis-Pétzen lakott Néhai Paszkontza Mihály hűtvösétől Ujvári Ilona Aszszonytól Származott utódjait illető javaknak megbecsülése” is megtörtént. Ez a helyiségekre lebontott részletes leltár a telket, a telken álló építményeket is pontosan számba veszi **(3. táblázat)**.

„A Sárkányhegyen lévő szántót Paszkontza Mihály mint osztozó fél zálog jussal bírja 204 váltóforint 22 fillér értékben. Az öreg szőlő végében egy tábla szőlőt vásárolt Paszkontza Mihály Paszkontza Jánostól 145 váltóforintért. Mind ezekért nevezett Paszkontza Mihály Ns. Szabó Erzse hűtvese pénzét adta. Úgyszinte Paszkontza István maradéktól egy fél hold szántó földet” vásárolt 280 forintért.

Az 1806-ban felvett kajári, Paszkontza János 1846-ban keletkezett kispéci hegybéli leltárban egyaránt egy-egy „fél prés”, a „Kajári Tóth Pál, János és Mihály Testvérek” 1811. július 7-én „1 Présnek fele” került összeírásra. A fél ebben az esetben

tulajdoni hányadot jelent, ugyanis ebben az időben a térségben rendkívül nagy értékű bálványos préseket alkalmaztak. Ezeket nagy helyigényük és drágaságuk miatt csak kevesen engedhették meg maguknak, ezért többnyire felesben tulajdonolták és használták azokat.

Két ilyen Kajáron készült bálványos, gúzsos prés készítőinek és megrendelőinek nevét is ismerjük 18. század végéről, illetve a 19. század elejéről. Feliratuk szerint a korábbi: „KAJÁRI KOTSIS ISTVÁNY TSINÁLTA ANO 1794 ESZT. TOT MÁTRONY, TOT FERENC, TOT ISTVÁNY PRÉSEK MDCCXCIV ESZT.” **(4. kép)** E kajári darabbal szinte teljesen megegyező prés állt a mórachidai Szőlő-hegy egyik pincéjében: „DOMBI ISTVÁNY DOMBI JOSEF PERESEK ANO 1814 DIK ESZTENDŐBEN TSINALTO KAJARI KOTSIS MIHAL F P.” **(5. kép)**

A 19. század első felében keletkezett – jelen írásban válogatva bemutatott – kajári és kispéci hagyatéki leltárak alapján jól körvonalazható az egyes tulajdonosok (és örököseik) birtokviszonyainak alakulása, sokszor az öröklés rendje is.

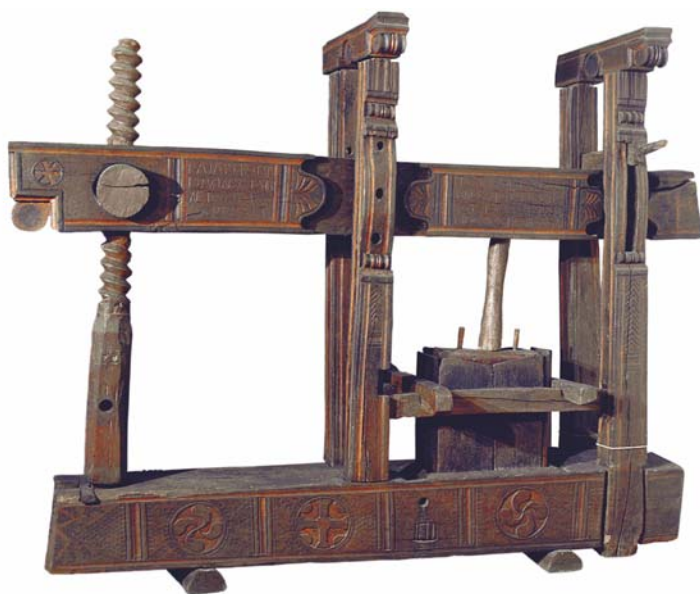
Az ingatlanok és a tárgyak becsértéke a helyi gazdálkodás értékrendjének (az értékrend változásának) fokmérőjeként is elemezhető.

A birtoktestek helyének meghatározása, lokalizálása számos földrajzi név (dűlők, hegyrészek) kialakulásába, történetébe is betekintést enged.

3. táblázat: Paszkontza Mihály ingatlana és ingóságainak leltára, Kis-Pézt, 1846. október.**Table 3:** Inventory of the properties of Mihály Paszkontza, Kis-Pézt, October 1846.

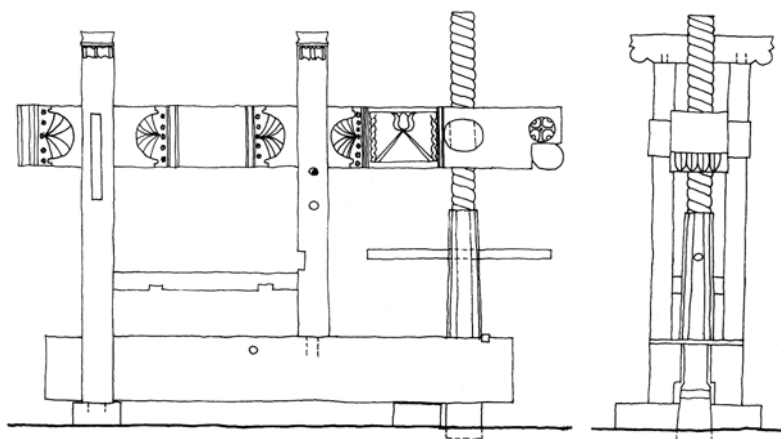
Folyó szám		becsültetett	
		vf	xr
1.	Egy fertál jobbágy telk: Ns. Károlyi Istvány és Ns. Rátz Mihályné Fundusaikon: A' Parochiális ház mellett lévő épületek a' melly is négy derék-ból állók ¼ telkel együtt összesen	575	-
2.	A' Funduson nyugotti részen lévő épület Szalai G. Mihály háza mellett egy istálló takarmányos szinnyel és sertvés-állal együtt	75	-
3.	Egy hidas és fedeletlen Szinyel	22	-
4.	Ó' kut vederrel és itató váluval	11	-
5.	A' Szekér egy pár hosszú oldalokkal	21	30
6.	Egy eke két járommal két tézslával	8	30
7.	Az utza felül való kerítés kapu bálványok és a' kertben lévő kerítések	14	15
8.	Öt darab Szeg-láboknak valók némely kívülok való fák	2	45
9.	Egy kocsi rudas tengő és egy pár vasas gerbe oldalak két rozsz kerékvas	6	15
10.	három gerendának való fa és egy ollószárnak való 4 darab	3	-
A' Szobában lévő ingóságok			
11.	Egy háfá asztal	3	15
12.	Az asztal mellett lévő két deszka pad	-	36
13.	A' falon lévő két fogas 7 darab edényel 12 korsóval együtt összesen	1	45
14.	Hosszú kar-szék	1	6
15.	Könyv tartó	-	15
16.	Egy tükör	-	18
17.	Egy hátos szék	1	30
18.	Egy kis láda	1	30
19.	Egy tornyas fenyő ág	1	30
20.	Egy másik rozszabb	1	-
21.	Egy rozsz fogas falon lévő	-	3
Konyhabeli javak			
22.	Egy rozsz káposztás hordó	-	54
23.	Egy akós tölgya sajtár	-	20
24.	Egy vas abroncsos fenyő sajtár	-	48
25.	Igen rozsz zsíros láda	-	7
26.	Vas fazék	3	-
27.	Fazokas pad és egy vizes pad	-	15
28.	Egy krumplic vágó és egy rozsz lám-pás	-	5
29.	Két rozsz kender vágó	-	15
30.	Egy öszve dült szapu sajtár	1	-
31.	Egy új fenyő vizes sajtár	-	42
32.	Viszont egy rozsz Kendervágó	-	5
33.	Egy széna metző	1	-
34.	Egy gyűjtő vella gereblével vonyogóval és egy rozsz gyűjtő vella	-	10
35.	Több darabból álló vasak és egy taliga-tengőre való vas	1	6
[36]			
37.	Egy viselt secska láda	1	15
38.	Egy rozsz eke fej	-	50
39.	Egyes kisa fa	-	6
40.	Egy szánra való Kisa fa	-	45
41.	Egy lésza	1	-
42.	Két gombolító ketske hozzá valókkal	-	50
43.	Két véka és egy füles	-	25

44.	Sűrű rosta	-	30
45.	Két rozsz szita	-	6
46.	Sütő teknő	2	30
47.	Egy hoszú láda lisztet tartani való	2	30
48.	Egy kis fenyő lisztes hordó	-	50
49.	Lisztes láda fenyő	-	50
50.	Egy öreg fűrés	1	30
51.	Békó ló lábára való	1	30
52.	Öt vas karika kerék agyra való	1	-
53.	Egy kisa fa	1	-
54.	Két kerékre való viselt színy	2	-
55.	Ruha szárító kötél	-	10
56.	Egy rozsz gyeplű két zablával	-	50
[57]			
58.	Egy kis sarló	-	4
59.	Egy ásó	-	45
60.	Egy rozsz lapos vas szinnyel együtt	-	13
61.	Kamorában könyv tartó	-	13
62.	Lajtorja	-	7
63.	13 zsák ki rozszabb ki jobb	6	-
64.	Egy kis öreg lántz és egy kerék kötő lántz	2	30
65.	Két mosó szék	-	24
66.	Három ágú vasvella	-	15
67.	Egy öreg fejsze	1	-
68.	Egy kis hókony	-	15
69.	Vas gereben	3	-
70.	Metző vas kés	-	12
71.	Másik vas gereben	4	-
Hegybeli birtok			
72.	Kopaszi düllőben egy tábla részint tőkés, részint pedig szántó föld; alól agilis Szabó Mihály, fellül Ns. Latza János szomszédságaikban a' bene lévő teljes terméssel	45	-
73.	Szücsőrhái düllőben féltábla szőlő, nyugotról Paszkontza János, keletről Gulás Ferentz szomszédságaikban	47	-
74.	Helyhez valóban féltábla parrag fellül Ludván János alól Magyar Mihály szomszédságaikban	13	
75.	Öreg Szőlők dülleiben féltábla szőlő fekkul Paszkontza Mihály szölejek szomszédoltatik	95	-
76.	Pintzés Szőlő pintzével; felül öreg Paszkontza Mihály alól Paszkontza János szomszédságaikban féltábla szőlő	215	-
77.	Egy öreg prés	18	-
78.	Egy rozszant hordó	1	30
79.	Másik 6 akós rozsz hordó	1	-
80.	Egy két akós boros hordó	2	-
81.	Egy akós boros hordó	1	15
82.	6 akós feneketlen boros hordó	2	30
83.	3 akós rozszant hordó	1	15
84.	8 akós kád	2	-
85.	Egy bor vállú	-	15
86.	Szűrő kosár	-	15
87.	Két kapa	-	45
88.	Egy vasas két akós boros hordó	6	-
89.	Egy hátulsó vasas tengő rozsz	2	-
90.	Ülő kalapácsal együtt	-	36
91.	Tekintetes Matkovich Család részén fél telk jobbágy birtok külsőségben	300	-
92.	Két öregebb ökrök	150	-
93.	Másik pár ökrök	130	-
94.	Mindennémű takarmány a' mi találtatott	95	-
95.	Két sertvés hizlalók	16	-
96.	Egy malatz és egy öreg kijáró sertvéssel	21	30

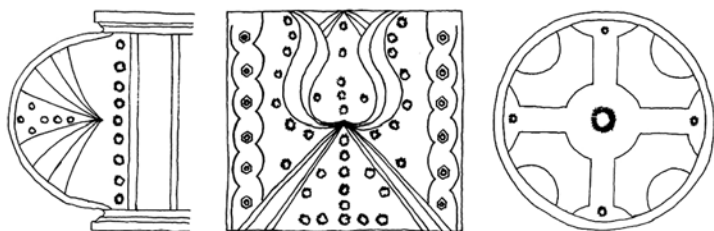
4. kép:
A Kajári Kotsis István által
1794-ben készített
bálványos prés.

Figure 4:
Single-lever wine press made by
István Kotsis of Kajár in 1794.

5. kép a:
Az 1814-ben készült bálványos
prés a mórighidai Szőlő-hegy
32. számú pincéjéből. Pócze
Éva felmérése. **b:** A mórighidai
prés domborfaragású díszítmé-
nyei. Pócze Éva felmérése.

Figure 5 a:
The single-lever wine press
made in 1814 from cellar no. 32
of the Mórighida Szőlő-hegy
(Vineyard hill). Survey by Éva
Pócze. **b:** The carved relief
decoration of the Mórighida wine
press. Survey by Éva Pócze.

Az inventáriumok adatait ugyanakkor haszonnal elemezhetik a népi építészettel, telekhasználattal foglalkozó szakemberek is, hiszen a lakóingatlanok, gazdasági építmények nagy része a 20. század közepéig változatlan maradt. Csakúgy, mint a szobák berendezési módja. Ugyanakkor már e fél évszázad alatt – a felvett bútorok alapján – tanúi lehetünk egy

eleddig kevésbé ismert és vizsgált stílusváltásnak is. Háttérbe szorul, majd eltűnik a „fekete festékes” bútor, hogy átadja a helyét a polgári ízlésből leszűrődő „sárga” flóderozott daraboknak (Csiszár – Oláh 2025).

Irodalom

BENCSIK János (1993): *Tokaj társadalma a tárgyak tükrében (1774–1849)*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc – Sátoraljaújhely.

BENDA Gyula (1984): Egy Zala megyei köznemesi gazdaság és család a XVIII. század közepén (Parraghy László hagyatéka). *Agrártörténeti Szemle* XXVI 1–84.

BENDA Gyula (1988): *A keszthelyi uradalom 1850 előtti hagyatéki és vagyoni összeírásai I. Keszthely 1711–1820*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

BENDA Gyula (1989): Inventárium és paraszti gazdaság a XVIII–XIX. században. *Zalai Gyűjtemény* 28 241–249.

BENDA Gyula (1992): Az anyagi kultúra történeti vizsgálata: inventárium, kvantifikáció, osztályozás. In: MOHAY T. (szerk.), *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. Ethnica Kiadó, Debrecen, 383–387.

BENDA Gyula (1995): *A keszthelyi uradalom 1850 előtti hagyatéki és vagyoni összeírásai II. Keszthely, 1821–1849*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

CSISZÁR Attila & OLÁH Rezső (2025): A Soproni Múzeum 18. századi mennyezetes ágyának restaurálása. *Arrabona* 63 in press

D. ASKERECZ Éva (1976): Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban. *Arrabona* 18 89–143.

DOMINKOVITS Péter & PERGER Gyula (2009): Paraszti gazdaság és szőlőbirtok Szentmártonban és a szentmártoni uradalom falvaiban a 19. század első felében (Adatok és kérdőjelek) In: DÉNESI T. & CSOMA Zs. (szerk.), „ad Vinum disert...” *Monostori szőlő- és borgazdálkodás*. Agroinform Kiadó, Budapest, 101–114.

FÉNYES Elek (1851): Magyarország Geographiai Szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. I–IV. Nyomott Kozma Vazulnál, Pesten.

JUHÁSZ Antal (1985): Az életmód és tárgyi ellátottság. In: KRISTÓ Gy. & FARKAS J. (szerk.), *Szeged története 2. 1686–1849*. Somogyi Könyvtár, Szeged, 439–483.

JUHÁSZ Antal (1989): Szegedi parasztek hagyatéki leltárai 1784–1824. In: ÉGETŐ M. & FILEP A. (szerk.), *Történeti-néprajzi források a XVIII–XIX. századból. Documentatio ethnographica* 13 MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 139–174.

KEMECSI Lajos (2001): Tatai csapók és posztósok hagyatéki leltárai. *Komárom–Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 8 181–216.

KOCSIS Gyula (1988): Hagyatéki leltárak. Cegléd 1850–1900. Kossuth Múzeum, Cegléd, *Ceglédi Füzetek* 24.

KOCSIS Gyula (1993): Ceglédi háztartások tárgyi ellátottsága a 19. század második felében. Kossuth Múzeum, Cegléd, *Ceglédi Füzetek* 28 33–46.

KOCSIS Gyula (1997): Hagyatéki iratok Cegléd 1755–1820. Kossuth Múzeum, Cegléd, *Ceglédi Füzetek* 33.

KÖRÖSI Ilona (1984): Kecskeméti testamentumok a 17–19. századból. *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében*. Kecskemét, 119–125.

RÁCZ István (1989): A debreceni cívisvagyton. Akadémiai Kiadó, Budapest.

SIMON Vince (1874): Szőlőművelés és gyümölcs-tenyésztés. In: FEHÉR I. (szerk.), *Győr megye és város egyetemes leírása*. Franklin Társulat, Budapest, 282–300.

SZENTI Tibor (1989): A vásárhelyi lakóház eszközészletének változásai. In: NOVÁK L. & SELMECZI L. (szerk.), *Építészet az Alföldön II. Az Arany János Múzeum közleményei* 6 Nagykőrös, 99–131.

SZILÁGYI Miklós (1987): 19. századi adatok a gyomai és mezőberényi népi építészetéről. *Ház és Ember* 4 43–54.

TÓTH Zoltán (1989): *Szekszárd társadalma a századfordulón*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

VÁLYI András (1799): *Magyar országnak leírása*. Második kötet. Budán, a Királyi Universitásnak Betűivel.

VENDE Aladár (1910): Győr vármegye községei. In: BOROVSKY S. (szerk.), *Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 16–59.

ZÓLYOMI József (1974): Egy dejtári (Nógrád megye) gazda hagyatéki leltára 1855-ből. *Ethnographia* 85 1 65–69.

ZÓLYOMI József (1996): A Nógrád megyei parasztság lakástextíliái (1760–1960). *Néprajzi Értesítő* 78 103–139.

Levéltári források:

A kispéci evangélikus gyülekezet ládájából

Ismeretlen, 1850. március 28.

Pannonhalmi Főapátsági Levéltár

II. Gazdasági levéltár, 5. Tisztiszéki iratok

Rácz Mihály, 1803. Act. rec. fasc. 23.a

Inventarium in Possessione Kajár, 1806. Act. rec. fasc. 23. d

Tóth Pál, Mihály és János. 1811. Act. rec. fasc. 23. g

Tüskés István, 1812. Act. rec. fasc. 23. h

Fehér János, 1823. Act. rec. fasc. 23. m

Rang József, 1824. I. cs. N° 41

Tóth Ferenc, 1825. I. cs. N° 175.

**Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron
Vármegye Győri Levéltára**

Archivum Vetus, Győr vármegyei nemesi közgyűlésének iratai, Árvaügyi iratok (Acta Orphanalia)

Paszkontza Pál ingó és ingatlan javai a Kis-Pécsi hegyen, 1846. május. 8. N^o1021

Paszkontza Mihály ingatlana és ingóságainak leltára, Kis-Pézt, 1846. október. N^o1029

Kis-Pétzen lakott Néhai Paszkontza Mihály hűtvösétől Ujvári Ilona Aszszonytól Származott utódjait illető javaknak megbecsülése 1846. október. N^o1029